

Z mostov prava

■ IZVLEČEK

Pričujoči prikaz obsega nekaj za ta namen posebej prirejenih poglavij iz avtorjevega več kot desetletnega ukvarjanja z angleško pravno terminologijo. Najprej je navedenih nekaj splošnih ugotovitev glede povezave med pravnim jezikom in angleščino, sledi razpravljanje o specifičnih težavah v zvezi z omenjeno pravno terminologijo. V drugem delu avtor analizira štiri takšne pravne izraze.

KLJUČNE BESEDE: *angleški jezik, pravo, pravni, terminologija*

■ ABSTRACT

From the Bridges of Law

The presentation includes certain chapters specially adapted for this purpose from the author's more than ten-year dealing with English legal terminology. First, there are some general observations concerning the connection between the legal language and English; what follows is a discussion regarding specific problems in relation to the mentioned legal terminology. In the second part, four such legal terms are analyzed.

KEY WORDS: *English, law, legal, terminology*

KRATKA PREDSTAVITEV »MOSTOV PRAVA«

V pričujočem prikazu na kratko predstavljam nekaj (za ta namen posebej prirejenih) izsekov iz svojega več kot desetletnega ukvarjanja z angleško pravno terminologijo. Lahko bi rekel, da sem na tem področju v zadnjih trinajstih letih najprej zgolj študiral angleška pravna besedila, potem lektoriral oz. pregledoval terminološko ustreznost predvsem prevodov odločb Ustavnega sodišča RS v angleščino, prevajal odločbe in druga pravna besedila tega sodišča v angleščino,¹ naposled pa tudi pisal terminološke kolumne in vodil seminarje iz angleške pravne terminologije. Celoten projekt tovrstnega početja sem pred leti za potrebe izdaje prve zbirke terminoloških kolumn poimenoval Mostovi prava. Pri tem sem za »mostove« seveda našel navdih v glasilu DZTPS, dodal pa sem mu še svoj pravni priidih.

Ta zapis je delni vpogled v terminološko delavnico. Zadnja tri ali štiri leta sem terminološke kolumne o angleškem pravnem izrazju objavljajl predvsem

¹ Glej angleške prevode odločb slovenskega ustavnega sodišča na njegovi domači strani: <http://www.us-rs.si>.

v pravnih revijah *Pravna praksa*, *Odvetnik*, *Evro pravna praksa*.² Vsega skupaj se je nabralo že več kot 150 terminoloških koticikov, do zdaj pa sem jih zbral v dveh knjižicah.³

V nadaljevanju torej najprej sledi nekaj splošnega o pravnem jeziku in njegovih stikih z angleškim jezikom ter tudi na splošno o razpravljanju glede angleške pravne terminologije. V drugem delu prispevka vzročno prikazujem štiri takšne – za ta zapis sicer nekoliko prirejene – terminološke koticike.

PRAVO IN (ANGLEŠKI) JEZIK

Jezik v celoti določa naše bivanje. Še toliko bolj to velja za človekovo racionalno razsežnost, kjer jezik gradi stopnice, mostove in določa načrte ter meje človekovim vsakdanjim popotovanjem. Družbena dejavnost, ki je izrazito racionalna in določena predvsem z obliko oz. formo jezika, je gotovo pravo. Tudi prava brez jezika ne bi bilo. V jeziku se namreč neločljivo prepleta oblika in vsebina. Takšen je širši pomen jezika za pravo kot družbeni in kulturni fenomen.

V ožjem smislu pa pomeni pravni jezik specifično pravno izrazoslovje oz. pravno terminologijo, to je tiste strokovne izraze, ki so navadno značilni samo za pravo. Ti so se izoblikovali v stoletjih ukvarjanja s pravom in zaradi »dogmatičnosti« omogočajo hitreje reševanje pravnih vprašanj, hkrati pa tudi preizkušnje rešitev v luči starodavne pravne modrosti. Sicer pa je pravni jezik navadno zaprt sistem, ki velja le za neki krog ljudi oz. za nekatere udeležence. To velja za področje znotraj neke nacionalne enote, denimo države. Relativna »nepredeljenost« pravnega izrazoslovja pa še toliko bolj velja za nadnacionalna srečanja npr. dveh različnih pravnih sistemov. Domača pravna nerazumevanja je moč preseči z domačimi strokovnjaki, za mednacionalno oz. mednarodno srečanje pa je treba zgraditi mostove, ki naj premostijo ne le jezikovno različnost, temveč pogosto tudi vsebinske razlike. Temu je namenjena graditev pravne terminologije nekega tujega jezika, prek katere se lahko spogledujemo s tujim pravnim sistemom.

² Za jezikoslovca oz. prevajalca gotovo ni odveč, če pojasnim, da je *Pravna praksa* osrednji pravniški tednik, ki se ukvarja predvsem s praktičnimi problemi pri pravnikovem delu, pri čemer izide dobrih petdeset števil na leto. Izdaja ga GV Založba. *Odvetnik* je glasilo Odvetniške zbornice Slovenije in obsega kakšne štiri številke na leto, *Evro pravna praksa* pa je že nehala izhajati in je bila namenjena zgolj spoznavanju novosti iz prava EU ob vstopanju Slovenije v to integracijo.

³ Glej M. Novak, *Mostovi prava*, *Pravna praksa*, GV Revije, Ljubljana (2004), in M. Novak, *Mostovi prava II*, *Pravna praksa*, GV Založba, Ljubljana (2006).

Katera pa je tista tuja pravna terminologija, ki omogoča domačemu pravnemu jeziku, da se najlažje požene čim dlje čez planke oz. da z lahkoto in tako z veseljem vabi k sebi v goste, ali da le rešuje, kar se rešiti da, pa je stvar posameznega zgodovinskega trenutka. Pred stoletji je bila takšna pravna terminologija pri nas predvsem nemška, ker so bili Nemci bodisi naši »gospodarji« bodisi smo delovali pod njihovim kulturnim vplivom ali so bili sami nekakšni »očetje« kontinentalnega pravnega sistema, katerega del je tudi naš pravni sistem. Tako je bil dolga stoletja prvi tuj jezik pravnikov – še celo prejšnje generacije – nemščina, to pomeni, da so najbolj obvladali nemško pravno terminologijo. Še danes je znanje tega jezika za kontinentalnega pravnika nujno potrebno – predvsem na širokem področju civilnega prava, pri kazenskem pravu pa se denimo vedno bolj uveljavljajo prvine iz anglosaških postopkov, tako da je vse aktualnejša – angleščina. Ta je tudi nasploh aktualnejša za pravnika današnjega časa. Temu botrujeta predvsem ameriški vpliv po drugi svetovni vojni na svetovna gospodarstva in pravne sisteme z »ideologijo« liberalne demokracije, pravne države, človekovih pravic in tržnega gospodarstva ter v zadnjem času globalizacija, katere prvi jezik je nedvomno angleščina, ki je danes gotovo prvi jezik vsesvetovne komunikacije med pravnimi svetovi. Zato je znanje pravne angleščine izrednega pomena za pravnika, ki hoče komunicirati s svetom v pravnem jeziku.

Ker gre npr. pri pravni slovenščini in pravni angleščini ne le za dva različna jezika, temveč tudi za dva različna pravna svetova, pomeni prečkanje mostu med obema v nekem smislu tudi nekatere ekskurze v primerjalno pravo. Kljub obstoju različnih pravnih sistemov zunaj zahodne civilizacije je razlika med kontinentalnim (*civil law*) in anglosaškim pravom (*common law*) vendarle eno izmed glavnih organizacijskih načel področja primerjalnega prava. »Skakanje« iz enega sistema v drugega pri prevajanju pogosto terja povsem ustvarjalne pristope, pri čemer je treba veliko pojasnjevati in dodatno razložiti, saj naj bi bil jezik prava predvsem jasen in razumljiv. Včasih gre celo za prestavljanje celih pravnih institutov iz enega pravnega sistema v drugega. Ustvarjalnost je tu močno poudarjena in tudi potrebna. Pravo kot *ars boni et equi* naj bi bilo predvsem umetnost jasnega in razumljivega. Dober prevajalec iz slovenske pravne terminologije v anglosaško mora poznati oba sistema, to pomeni, da mora biti šolan v slovenskem pravnem sistemu in vsaj deloma tudi v enem izmed anglosaških pravnih sistemov. Ne zdi se dovolj le ozko poznavanje terminologije, temveč je pogosto potrebno tudi temeljito vsebinsko razumevanje posameznega pravnega instituta. Za dober ali odličen prevod pa to še ni dovolj, kajti nujno je tudi izvrstno jezikovno znanje. Ker je vse te lastnosti skorajda nemogoče združiti v eni osebi, se v zadnjem času prakticirajo predvsem združevanja različnih profilov v delovnih skupinah: npr. pravniki z dobrim poznavanjem tuje pravne terminologije, pa tudi tujega jezika

nasploh ter strokovnjaki za tuj jezik kot prevajalci. Za izvrsten izdelek pa je seveda potrebno še sodelovanje tujih lektorjev.

MOSTOVI PRAVA KOT TERMINOLOŠKI IZZIVI

V terminoloških kottičkih skušam uporabljati specifičen slog, ki je neka-ko lasten kolumnam. Treba je pisati čim bolj preprosto, razumljivo, berljivo, ne toliko »znanstveno«, hkrati pa želim biti izčrpen, temeljit, vsako področje, ki ga obdelujem, želim prej čim bolj naštvdirati, da bi bralcu vendarle ponudil ne le nekaj koristnega, ampak tudi zanesljivega. Seveda gre pri tem za osebni zorni kot, rešitve pri drugih avtorjih so lahko tudi drugačne.

Kolumne naj bi bile nadalje aktualne – to je sicer težko uresničiti, kar se tiče aktualnih dnevnih pravno-političnih dogodkov, saj se terminološka vprašanja časovno navadno ne ujemajo z aktualnimi dnevnimi dogodki. Namen kolumn je predvsem praktična pomoč vsem, ki imajo opravka z angleško pravno terminologijo oziroma ki prevajajo slovenska pravna besedila v angleški jezik. Takšne kolumne so lahko nekakšno dopolnilo slovarjem za boljše razumevanje nekaterih pojmov. Pri izbiri tem izhajam predvsem iz problemov, na katere naletim pri prevajanju oziroma prebiranju in študiranju različne pravne literature. Tako ne zajemajo posameznih pravnih področij sistematično, ampak najdejo svoje »mesto pod soncem« predvsem zaradi terminoloških oz. prevajalskih zadreg, ki jih posamezni pravni izrazi povzročajo. Včasih pa nekatere teme tudi presegajo zgolj jezikoslovje, saj se prav pri prevajanju pogosto pokaže, da nekega pravnega instituta ne razumemo ali ga slabo razumemo. Takrat so kolumne lahko tudi vsebinsko pomagalo oz. ustvarjalni prispevek k vsebini pravne misli.

»Za začetek«⁴

S pričujočim sestavkom sem začel niz pisanj o vprašanjih v zvezi z angleško pravno terminologijo: predvsem pisanj o težavah pri prevajanju pravnih besedil iz slovenskega jezika v angleškega in v nasprotni smeri. Tedaj sem se odločil, da bom občasno načenjal tudi posamezna vsebinska vprašanja, ki se pojavljajo, ko poskušamo nekatere institute anglosaškega pravnega področja predstaviti v slovenskem jeziku – in seveda tudi nasprotno, ko želimo svet slovenskega prava pokazati angleško beročemu bralcu. Navsezadnje sta angleški in slovenski jezik jezika dveh povsem različnih pravnih sistemov: anglosaškega, ki temelji pretežno na precedenčnem pravu pravnih primerov, in kontinentalnega, ki ga

⁴ Glej M. Novak, Mostovi prava, *op. cit.*, str. 22.

zaznamuje predvsem prevlada zakonov. Zato ni čudno, da se pri tem pojavljajo številne težave. Kot sem poudaril že prej, se temu žal ne moremo izogniti, še posebej zato, ker je v današnjem svetu angleščina prevladujoč jezik sporazumevanja tudi v pravu in torej tudi v evropskih integracijah. Tako se zdi, da bo, kar zadeva umetnost in učinkovitost sporazumevanja, predvsem znanje angleškega jezika v veliki meri krojilo našo uspešnost v teh povezavah.

Na začetku pisanja omenjenih sestavkov sem menil, da bom izhajal iz izkušenj, pridobljenih med večletnim ukvarjanjem z angleško pravno terminologijo – najprej sem se z njo ukvarjal kot magistrant univerze Georgetown University Law School iz Washingtona, nato kot sodni tolmač za angleški jezik, pravnik redaktor pri prevajanju pravnih aktov EU v slovenščino in prevajalec na slovenskem ustavnem sodišču, predvsem za prevajanje odločb tega sodišča v angleščino. Več kot desetletno intenzivno ukvarjanje z omenjeno problematiko je tako napletlo cel kup vozlišč med angleškim in slovenskim jezikom, ki sem jih želel ne samo predstaviti bralstvu Pravne prakse, kjer sem pričenal tovrstno terminološko razpravljanje, temveč po možnosti tudi ponuditi v morebitno razpravo. Konec koncev od začetka večje odprtosti Slovenije v svet pridobiva takšne in podobne izkušnje vse več slovenskih pravnih strokovnjakov in prav se zdi, da te čim bolj krožijo. Lastna izkušnja pač lahko zadeva le en zorni kot.

V tem uvodnem prispevku sem se ustavil tudi pri najpomembnejših prevajalskih pomagalih – slovarjih, in sicer specialističnih slovarjih angleške pravne terminologije, ki jih premoremo v Sloveniji. Poleg nekaterih maloštevilnih slovarjev, ki se nanašajo le na ozka pravna področja, sem omenil v zadnjem obdobju izstopajoči Pravni slovensko-angleški prevajalski slovar izpod peresa Tomaža Longyke.⁵ Njegovo delo je v bistvu pionirsko delo s tega področja. Zaradi tega je nadvse pomembno, saj zajema bolj ali manj celotno sfero pravnega življenja, pri čemer je presenetljivo zanesljivo pri svojem sicer dokaj skopem izboru ponujenih gesel. Sicer pa je to začetek, na katerem je (bilo) treba graditi. No, vsekakor se zdi, da bi bil po nekako desetih letih resnejšega ukvarjanja z angleško pravno terminologijo v Sloveniji čas, da se stvari zastavijo kompleksneje. – Da bi Slovenija po vstopu v EU potrebovala še kaj več – še bolj dodelan, resen in izčrpen oz. temeljit angleško-slovenski ter slovensko-angleški slovar pravnega izrazoslovja. V teh letih ni malo prevajalskega znanja, ki se je nabralo po najrazličnejših državnih pisarnah (vlade (predvsem Služba vlade za evropske zadeve – SVEZ in Služba vlade za zakonodajo – SVZ), ministrstev, parlamenta, sodišč, upravnih organov itd.). Tam se zdi, da »sameva« nekako raztrgano, v glavnem za potrebe parcialnih, sicer navadno »domačih« uporabnikov, ne da bi ga združili v neko celoto, kamor tudi spada, saj je bilo navsezadnje pridobljeno z denarjem vseh nas, davkoplačevalcev. Takšen

⁵ T. Longyka, *Slovensko-angleški pravni slovar*, Zbirka Komunikacija, Ljubljana (2001).

obsežnejši slovar bi bil v bistvu državotvorno dejanje, saj ne bi bil le v interesu agresivnejših podjetij, ki po vstopu v EU gotovo še ambicioznejše nastopajo na evropskem trgu, temveč tudi v interesu državnih organov, za katere Bruselj kani postati »instanca« v objemu veleevropskega združenja.

Vzemite v roke torej kakšen Black's Law Dictionary⁶ in v njem pogledjte, kako briljantne in izčrpne so razlage posameznih pravnih institutov. Ne pravim, da bi potrebovali točno takšen slovar, ker je vse to pač že tam, želel bi si le, da bi se vsaj nekaj takšnega pravno-terminološkega duha znašlo tudi v prihodnjem temeljitem slovarju angleško-slovenske pravne terminologije.

»Prelomni primer«⁷

Že nekaj časa je jasno, da se obe veliki svetovni pravni družini približujeta druga drugi. Anglosaški tradicionalni precedenčni pravni sistem *common law* upošteva vedno več zakonodaje, kontinentalni pravni sistem pa vse bolj upošteva značilnosti precedenčnega prava. Za precedenčni sistem kot določen sistem pa seveda ni značilna le svojska pravna tehnika, temveč tudi posebno izrazoslovje, ki izraža posamezne lastnosti precedensov kot vzorčnih ali tipskih primerov.

Landmark decision je tista odločitev nekega (v določeni sodni hierarhiji) višokega sodišča, ki bistveno spremeni sodno prakso na nekem področju.

Izraz »*decision*« seveda pomeni zadevo, primer oz. (sodno) odločitev, »*landmark*« (*land* kot zemlja, ozemlje *mark* kot znak, znamenje) pa v dobresednem smislu pomeni znak, ki označuje neko ozemlje oz. njegovo mejo in ki učinkuje kot nekakšen smerokaz ali navigacijsko, usmerjevalno sredstvo. V simbolnejšem smislu pa izraz *landmark* pomeni predmet oz. dogodek, ki označuje neko obdobje ali stopnjo v razvoju. Je nekakšen preobrat oz. prelomnica (*turning-point*), ki označuje pomembno spremembo na nekem področju.

V pravnem jeziku pomeni *landmark decision* (ki mu pogosto pravijo tudi *landmark case*) izid primera ali zadeve, ki postavlja precedens (torej tipsko, vzorčno odločitev) na nekem področju. Ta bistveno spreminja razlago zakona ali pomeni nov primer na nekem področju. Takšni primeri so tako pomembni, da jih v procesu pravnega izobraževanja na pravnih fakultetah še vedno poučujejo, četudi v času študija ne veljajo več, vendar pričajo o pomembnem razvoju, ki je potekal na nekem pravnem področju. V nekem smislu bi lahko govorili tudi o revolucionarnih pravnih primerih, ki pomenijo oblikovanje novih standardov za odločanje v prihodnosti.

Izraz *landmark decision* sicer ni del povsem (ozkega) uradnega izrazoslovja v kontekstu precedenčnega prava. O tem priča tudi to, da npr. v Blackovem

⁶ Prva izdaja je celo iz leta 1891.

⁷ Glej M. Novak, Prelomni primer, Pravna praksa, št. 17, let. 25 (2006), str. 33.

pravnem slovarju o njem najdete komaj vrstico, v drugih, manj obsežnih angleških pravnih slovarjih pa niti tega ne. A vendar je ta izraz kot »pogovorni izraz« v pravni srenji tako pomemben, da ga je mogoče uvrstiti v širši uradni pravni izrazoslovni repertoar.

V Veliki Britaniji takšne odločitve navadno sprejemajo najvišja sodišča, kot so *Court of Appeal*, *House of Lords* ali *High Court of Justice of England and Wales*, v ZDA pa seveda vrhovno sodišče, lahko pa tudi višja sodišča (*United States Courts of Appeal*), če vrhovno sodišče sklene, da o primeru ne bo odločalo. Sicer je značilno, da vrhovna sodišča ameriških zveznih držav, ki so nadyse pomemben pravodajni dejavnik teh držav, redkeje sprejemajo takšne (»revolucionarne«) primere kot najvišja zvezna sodišča.

Iz sodne prakse ameriškega vrhovnega sodišča je kot takšen primer iz protirasnodiskriminacijskega prava znan primer *Brown proti Board of Education*, kjer je vrhovno sodišče razglasilo rasno segregacijo v javnih šolah za kršitev klavzule o enakem varstvu iz štirinajstega amandmaja ameriške ustave. Takšen primer je v kazenskem postopku tudi primer *Miranda proti Arizoni*, kjer je vrhovno sodišče oblikovalo znana štiri opozorila, s katerimi morajo obdolženca seznaniti pred odvzemom prostosti.

Težko je reči, da se je pri nas prevod izraza *landmark decision* (ali *case*) že dodobra ustalil. Tu pa bi vseeno opozorili na rešitev iz Angleško-slovenskega pravnega slovarja.⁸ Tam najdemo ustrezne prelomni primer, prelomni precedens, prelomna sodna odločitev. Vsekakor se zdi rešitev prelomna sodna odločitev tedaj, ko prevajamo *landmark decision*, povsem ustrezna.

Kaj pa, ko prevajamo izraz *landmark case*? Tu je problem predvsem glede samostalnika *case*. Tega enkrat prevajamo kot »primer«, drugič pa kot »zadeva«. Pri tem se zdi izraz »primer« sicer boljši prevod, izraz »zadeva« pa nekako bolj uporabljamo v slovenskem jeziku, ko govorimo o zadevah/primerih, o katerih odločajo sodišča. Sicer pa bi tu pustili odprti obe možnosti, saj se obe zdita povsem primerni: **prelomna zadeva/prelomni primer**. Pazimo le, da tedaj, ko se odločimo za eno izmed različic, v besedilih dosledno uporabljamo zgolj izbrano.

»Sovražni govor«⁹

V zadnjem času se je zaradi nekaterih dogodkov pri nas veliko govorilo o t. i. sovražnem govoru kot o tistem govoru, ki je »sovražno« usmerjen predvsem zoper posamezne marginalne družbene skupine. K številnim bolj ali manj ute-

⁸ J. Bajuk, S. Fajdiga, P. Longyka, G. Podbevšek, Angleško-slovenski pravni slovar, Prestige Group, Ljubljana (2003).

⁹ Glej M. Novak, Sovražni govor, Pravna praksa, št. 12, let. 25 (2006), str. 35.

meljenim razmišljanjem o tem vprašanju sem tudi sam dodal nekaj vrstic – tako glede terminologije kot tudi glede vsebinske podlage.

Seveda sem se pri tem skliceval na ameriško ustavno teorijo in prakso glede svobode izražanja (*freedom of expression* – ta obsega svobodo govora, *freedom of speech*, pa tudi svobodo tiska, *freedom of the press*) iz prvega amandmaja ameriške ustave, od koder pravzaprav izhaja ta izraz. V izvirniku takšni vrsti govora pravijo *hate speech*. *Hate* pomeni sovraštvo, mržnjo, za *speech* pa tako ali tako vemo.

Ideja varovanja svobode izražanja je seveda v demokratičnem varovanju iskanja resnice in odkrivanja boljših idej, ki vodi prek tekmovanja med nasprotujočimi si idejami. Vendar tudi svoboda govora ni absolutne narave, saj je treba pri tem tehtati oz. uravnoteževati (*balancing*) interese oblasti, da način izražanja primerno uredi, ter interese tistega, ki se na takšno svobodo sklicuje.

Ameriška ustavna teorija sicer na splošno ločuje med dvema tipoma govora: tistim, ki uživa veliko stopnjo varstva (*high degree of protection*), in onim, ki mu namenjajo nizko stopnjo varstva (*low degree of protection*). Za prvega je navadno značilna visoka stopnja ideološke vsebine (politične ideje, debate itd.), za drugega precejšnja stopnja emocionalnosti oz. spodbujanja uporabe sile ali nedovoljenega ravnanja, ne pa razumsko in logično razmišljanje.

Seveda tudi t. i. *high value speech* ni v celoti dovoljen. Prevladujoči preizkus za razsojanje med tovrstnim dovoljenim in nedovoljenim govorom je t. i. preizkus *clear and present danger* (torej jasna in neposredna nevarnost). Tu gre za ugotavljanje, ali kak govor pomeni le izražanje mnenja ali pa že spodbujanje k neposrednim (nasilnim) akcijam. Takšne vrste nedovoljeni govor je npr. subverzivni govor oz. tisti, ki je usmerjen k nasilju ali lahko sproži neposredno nezakonito delovanje. Sem spadajo t. i. *figthing words*, torej besede, ki lahko v poslušalcu sprožijo pripravljenost na boj in sovražne akcije. Sicer pa je v tem kontekstu ameriško vrhovno sodišče razlikovalo med zagovarjanjem nekaterih idej (*advocay*) kot ustavno še dopustnim govorom in (bolj neposrednim) napeljevanjem (*incitement*) k nezakonitim akcijam kot ustavno nedopustnim govorom.

Sovražni govor spada v t. i. manjvredni govor oz. *low value speech*. Ta navadno vključuje tudi obsceni govor skupaj s pornografijo (*obscenity, pornography*), razžalitev in obrekovanje (*defamation, libel*) ter komercialni govor (*commercial speech*). Seveda so takšne oblike govora deloma lahko tudi ustavno dopustne, razlika v primerjavi s tistim, kar imenujemo *high value speech*, pa je predvsem v tem, da je meja dopustnosti v prvem primeru veliko nižja.

Sovražni govor, če pri tem mislimo govor, ki je sovražno usmerjen proti nekaterim (še posebej marginalnim) skupinam, po ameriški ustavni teoriji natančneje spada v t. i. *group defamation* (nekakšna žalitev časti in dobrega imena ali skupinska razžalitev, obrekovanje). Če gre za takšen govor, bodo temu rekli *group slander*, če pa so takšne izjave v pisni obliki, bo šlo za *group libel*. Tu je

sicer meja dopustnosti višja, če je takšen govor usmerjen zoper javno osebo (*public official* ali *figure*), kjer mejo pomeni naklepno dejanje (*actual malice*), nižje pa je meja »spuščena« pri navadnih državljanih (*private figures*), kjer je za nedovoljenost dejanja dovolj že malomarnost (*negligence*).

Preizkus, ugotavljanja meje med ustavno dovoljenim in nedovoljenim govorom je lahko pri *low value speechu* drugačen (oz. nižji) kot pri *high value speechu*. Za takšno stališče se je vrhovno sodišče odločilo npr. v primeru *Beauharnais proti Illinoisu* (1952); obdolženi je natisnil letak, ki je pozival chikaške oblasti, naj ustavijo napade temnopoltih prebivalcev na premoženje in soseske belcev. V tej zvezi je sodišče menilo, da je takšno dejanje že samo po sebi nedopustno, četudi ni bilo »jasne in neposredne nevarnosti« za izvajanje nedovoljenih akcij. Tovrstni govor je primerjalo z obscenim in podprlo zakon, ki je prepovedoval zaničevanje na rasnih temeljih, odklonilna mnenja pa so zahtevala uporabo preizkusa *clear and present danger* tudi v takšnem primeru.

»Obče pravo«¹⁰

V Sobotni prilogi časnika Delo sem v pisanju nekega znanega avtorja med drugim zasledil izraz anglosaško »običajno« pravo, ki da je nekakšen sodoben zgled varovanja posameznikovih pravic tudi v evropskem kontinentalnem pravnem prostoru (Angleži naše pravo imenujejo *civil law*: po vsej verjetnosti zaradi obširne recepcije civilnega prava in kasnejših velikih civilnih zakonikov). Izraz me je malce presenetil, saj najprej nisem mogel čisto dojeti, za kaj pri tem gre, ker sem običajno pravo v angleški različici navadno poznal kot *customary law* (pri čemer je običaj *custom*). Za (pravni) običaj pa vemo, da je to neko ustaljeno (pravno priznано) vedenje oz. ravnanje.

A kmalu sem pomislil, da je avtor v bistvu mislil nekaj drugega, v smislu zgodovinskega zgleda varovanja posameznikovih pravic v razmerju do države, namreč anglosaški *common law*, ki pa je v nasprotju z običajnim pravom pravo sodišč (pri tem se zadeve lahko prekrivajo le toliko, kolikor so sodišča v sodbe prevzela neke poprejšnje običaje). Kaj je pravzaprav *common law* – in kako ga najustrezneje prevajamo –, pa najbolje pojasni zgodovina njegovega nastanka. Če to vsaj malce poznamo, poznamo bolje tudi njegovo vsebino.

Za nastanek *common law* in njegov razvoj je namreč pomembna normanska okupacija leta 1066 in uvajanje močne centralne oblasti, ki se ga je lotil kralj Viljem I. Da bi povečali učinkovitost pravnega sistema, so takrat namesto lokalnih sodišč in krajevnih običajev v Angliji začeli uvajati enotni pravni sistem za celotno kraljestvo. *Common law* so začeli imenovati pravo kraljevih sodišč, ki so bila

¹⁰ Glej M. Novak, Mostovi prava II, *op. cit.*, str. 56.

večinoma v Londonu. V nasprotju s prejšnjim lokalnim pravom je bilo za novo pravo značilno zapisovanje in objavljane sodb kraljevih sodišč ter novi, moderni postopki (sicer je za zgodnji razvoj *common law* – in tudi danes na splošno – značilen še poseben poudarek na postopku, materialne vsebine pa so se pojavile kasneje). *Common law* torej pomeni enotno, »uniformirano« (unified) pravo, ki kot takšno velja za celotno kraljestvo (in danes za celotno ozemlje neke države s takšnim pravnim sistemom). Gre torej za neko skupno oz. enotno pravo.

Sicer pa so tradicionalna pravna področja *common law* področja varstva pravic posameznika pred državnimi posegi. Tako se je *common law*, ki je bil in je po svoje v anglosaških državah še vedno primarnega pomena, tradicionalno nanašal na osebne svoboščine, premoženjske in pogodbene pravice ter osebno integriteto. Razmah zakonodaje pa je v tradicionalnih državah s *common law* prišel razmeroma pozno, namreč v 19. in 20. stoletju, predvsem zaradi Benthamovega pojmovanja demokracije (češ da v tradiciji zasidrani *common law* ovira socialne reforme in kodifikacijo) in naraščajoče vloge države zlasti v smeri varovanja javnega zdravja, družbene blaginje (npr. izobraževanje, socialno varstvo) in nekaterih ekonomskih ciljev. Če potegnemo ločnico med zakonodajo in *common law*, bi lahko rekli, da v anglosaških deželah prva temelji bolj na kolektivnih ciljeh, drugo pa bolj na varstvu pravic posameznika. Tako ni čudno, da je sedaj, v času varovanja ustavnih človekovih pravic posameznika (predvsem pravic negativnega statusa), tradicionalna vloga *common law* še posebej zanimiva. Pri tem so pozornosti vredne zlasti izkušnje ameriškega vrhovnega sodišča, saj so se po drugi svetovni vojni prenašale tudi na evropska ustavna sodišča in na Evropsko sodišče za človekove pravice, seveda v ustreznih kontinentalni preobleki.

Kako pa smo Slovenci prevajali oz. prevajamo *common law*? Moj vtis je, da so prejšnje generacije pravnikov dokaj redno poznale oz. prevajale ta izraz kot **obče pravo**. V zvezi s tem se spomnim vsaj razprave o razlikovanju med občim in običajnim pravom profesorja pravne zgodovine Vilfana s Pravne fakultete v Ljubljani in tudi prevoda svoje magistrske naloge iz ZDA, ki mi jo je prevedel tolmač za latinski jezik, že pokojni Vladimir Škerlak, kot »magisterij iz občega prava«. Za današnji trend pa se zdi, da takšen prevod nekako opušta in raje uporablja izraz v izvirniku, se pravi, da ga ne prevaja.

Osebo se mi zdi izraz obče pravo primeren tako vsebinsko kot tudi jezikovno. Edina težava je, da bi bil v tem primeru nepoučeni bralec lahko prvi hip nekoliko zmeden, pri izvirnem izrazu pa bi prej vedel, za kaj gre. Vsekakor priporočam, da izraz obče pravo očistimo pajčevine. A vendarle naj pri tem dodam, da bi zavaljo izrazoslovne vsebinske točnosti pred izraz obče pravo verjetno morali pristaviti še pridevnik »anglosaško« oz. »anglo-ameriško«, kajti izraz »(evropsko) obče pravo« se v pravni zgodovini uporablja za povezavo

recipiranega rimskega prava, delov kanonskega prava in lombardskega fevdnega prava v enoten sistem norm, ki je subsidiarno veljal v zahodni in srednji Evropi na celotnem ozemlju neke države od nekako 15. stoletja do velikih kodifikacij v 19. stoletju.¹¹

Seznam temeljne literature

- H. C. Black & ur., Black's Law Dictionary (6. izd.), West Publishing Co., St. Paul (1990)
- J. Bajuk, S. Fajdiga, P. Longyka, G. Podbevšek, Angleško-slovenski pravni slovar, Prestige Group, Ljubljana (2003)
- L. Brown, ur., The New Shorter Oxford Dictionary I in II, Clarendon Press, Oxford (1993)
- Collin (prir. M. Ažman – Bizovičar), Poslovni slovar, Državna založba Slovenije, Ljubljana (1995)
- Constitution of the Republic of Slovenia, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana (2005)
- S. H. Gifis, Law Dictionary (Barron's Legal Guides), Barron Educational Series (1991)
- <http://www.google.com>
- <http://www.gov.si/evroterm>
- T. Longyka, Slovensko-angleški pravni slovar, Samozaložba (zbirka Komunikacija), Ljubljana (2001)
- M. Novak, Mostovi prava, Pravna praksa, GV Revije, Ljubljana (2004)
- M. Novak, Mostovi prava II, Pravna praksa, GV Založba, Ljubljana (2006)
- Pravo, Leksikon Cankarjeve založbe (2. izd.), Ljubljana (2003)
- L. Šega, Veliki moderni poslovni slovar, Cankarjeva založba, Ljubljana (1997)
- Slovenski pravopis, Založba ZRC, Ljubljana (2001)
- Veliki slovar tujk, Cankarjeva založba, Ljubljana (2002)
- K. Zweigert, H. Kötz, Introduction to Comparative Law, Clarendon Press, Oxford (1998)

¹¹ Glej Pravo, Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana (2003), str. 210.